

X. Si autem quæris, cur etiam lavandi mos ortus sit; nihil mihi de hac re cogitanti probabilius occurrit, nisi quia baptizandorum corpora per observationem quadragesimæ sordidata, cum offensione sensus ad fontem tractarentur, nisi aliqua die lavarentur. Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna Dominica anniversarie celebratur. Et quia concessum est hoc baptismum accepturis, multi cum his lavare voluerunt, jejuniumque relaxare. His ut potui disputatis, moneo ut ea quæ prælocutus sum serves quantum potes, ut decet Ecclesiæ prudentem ac pacificum filium. Alia quæ interrogasti, si Dominus voluerit, alio tempore expediam.

AD INQUISITIONES JANUARI

LIBER II,

SEU

EPISTOLA LV¹.

De ritibus Ecclesiæ, vel iis quos negligi nefas est, vel iis qui tollendi sunt, si citra majus incommodum liceat.

I. LECTIS litteris tuis, ubi me commonuisti ut debitum redderem de residuis enodandis quæstionibus, quas jam longe ante quæsiveras, gratissimum mihi atque charissimum desiderium studii tui amplius differri, tolerare non

¹ Alias cxix. quæ autem lv erat, nunc cxvii. — Scripta aliquanto post superior. Epist.

potui, et quamvis in mediis acervis occupationum mearum, hanc feci præcipuam, ut ad ea quæ interrogasti responderem tibi. Diutius autem de tua epistola disputare nolo, ne hoc ipsum me impediat jam tandem reddere quod debeo.

II. Quæris quæ causa sit, « cur anniversarius dies celebrandæ Dominicæ passionis, non ad eundem redeat anni diem, sicut dies qua traditur natus. » Et deinde subjungis, « si hoc fit propter sabbatum et lunam, quid sibi velit in hac re observatio sabbati et lunæ. » Hic primum oportet noveris diem Natalem Domini non in sacramento celebrari, sed tantum in memoriam revocari quod natus sit ac per hoc nihil opus erat, nisi revolutum anni diem, quo ipsa res acta est, festa devotione signari. Sacramentum est autem in aliqua celebratione, cum rei gestæ commemoratio ita fit, ut aliquid etiam significari intelligatur, quod sancte accipiendum est. Eo itaque modo agimus Pascha, ut non solum in memoriam quod gestum est revocemus, id est quod mortuus est Christus et resurrexit, sed etiam cætera quæ circa ea attestantur ad sacramenti significationem non omittamus. Quia enim, sicut dicit Apostolus: « Mortuus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram¹: » transitus quidam de morte ad vitam in illa passione Domini et resurrectione sacratus est. Nam etiam vocabulum ipsum quod « Pascha » dicitur, non græcum, sicut vulgo videri solet (43), sed hebræum esse dicunt, qui linguam utramque noverunt. Neque enim a passione, quoniam græce πάσχειν dicitur pati, sed ab eo quod transitur, ut dixi, de morte ad vitam, hebræo verbo res appellata est: in quo cloquio Pascha transitus dicitur, sicut perhibent qui hoc sciunt. Quod voluit et ipse Dominus tangere cum dicit? « Qui credit in me, transiet de morte ad vitam². » Et maxime idem Evangelista hoc ex-

¹ Rom. v, 24. — ² Joan. v, 24.

primere voluisse intelligitur, cum de celebraturo Domino Pascha cum Discipulis suis, ubi coenam eis mysticam dedit: « Cum vidisset, inquit, Jesus quia venit ejus hora » ut transiret de mundo ad Patrem¹. » Transitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem (hoc est enim de morte ad vitam) in passione et in resurrectione Domini commendatur.

III. Hic transitus a nobis modo agitur per fidem, quæ nobis est in remissionem peccatorum, in spem vitæ æternæ, diligentibus Deum et proximum; quia « fides per dilectionem operatur²; et justus ex fide vivit³. Spes autem » quæ videtur, non est spes. Quod enim videt quis, quid » sperat? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus⁴: » secundum hanc fidem, et spem et dilectionem, qua cœpimus esse sub gratia⁵, jam commortui sumus cum Christo, et consepulti illi per baptismum in mortem, sicut dicit Apostolus: « Quia et vetus » homo noster simul crucifixus est cum illo⁶; » et resurreximus cum illo: « quia simul nos excitavit, et simul » sedere fecit in cœlestibus. » Unde est et illa exhortatio; « Si autem resurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt » quærite, ubi Christus est ad dexteram Dei sedens; quæ » sursum sunt sapite, non quæ super terram⁷. » Sed quod sequitur et dicit: « Mortui enim estis, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis cum illo in » gloria⁸: » satis indicat quid velit intelligi; quia nunc transitus noster de morte ad vitam, qui fit per fidem, spe peragitur futuræ in fine resurrectionis et gloriæ, cum corruptibile hoc, id est, caro ista in qua gemimus modo, in-

¹ Joan. xiii, 1. — ² Gal. v, 6. — ³ Habac. ii, 4. — ⁴ Rom. viii, 24. — ⁵ Beba vulgatus. Coloss. iii. — ⁶ Rom. vi, 6. — ⁷ Coloss. iii, 1. — ⁸ Ibid. 3.

duet incorruptionem, et mortale hoc induet immortalitatem¹. Nunc enim quidem jam habemus primitias Spiritus per fidem, sed adhuc in nobis ipsis ingemiscimus², adoptionem expectantes redemptionem corporis nostri. « Spe » enim salvi facti sumus. » In hac spe cum sumus, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus autem vita est propter justitiam. Sed vide quid sequitur: « Si autem » Spiritus ejus, inquit, qui suscitavit Jesum a mortuis » habitat in vobis: qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem » Spiritum ejus in vobis³. » Hoc igitur universa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inventa est, expectat in fine sæculi quod in Domini nostri Jesu Christi corpore præmonstratum est, qui est ex mortuis primogenitus, quia et corpus ejus cui caput est ipse, non nisi Ecclesia est.

IV. Nonnulli enim attendentes verba quæ assidue dicit Apostolus; quia et mortui sumus cum Christo, et resurreximus cum eo; nec intelligentes quatenus dicantur, arbitrati sunt jam factam esse resurrectionem, nec ullam ulterius in fine temporum esse sperandam. « Ex quibus est, » inquit, Hymenæus et Philetus, qui circa veritatem aberraverunt, dicentes resurrectionem jam factam esse, et » fidem quorundam subverterunt⁴. » Idem Apostolus eos arguens detestatur, qui tamen dicit nos resurrexisse cum Christo. Unde, nisi quia hoc per fidem, et spem, et dilectionem factum esse dicit in nobis, secundum primitias Spiritus? Sed quia spes, quæ videtur, non est spes⁵, et ideo si quod non videmus speramus, per patientiam expectamus; restat utique redemptio corporis nostri, quam expectantes in nobismetipsis ingemiscimus. Unde est et illud; « Spe gaudentes, in tribulatione patientes⁶. »

¹ I Cor. xv, 53. — ² Rom. viii, 23. — ³ Ibid. ii. — ⁴ 2 Tim. ii, 17. — ⁵ Rom. viii, 24. — ⁶ Id. xii, 12.

V. Hæc igitur innovatio vitæ nostræ est quidam transitus de morte ad vitam, qui primo fit per fidem, ut in spe gaudeamus, et in tribulatione patientes simus, dum adhuc exterior noster homo corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem. Propter ipsum initium novæ vitæ, propter novum hominem quem jubemur induere, et exuere veterem¹; expurgantes vetus fermentum, ut simus nova conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus: propter hanc ergo vitæ novitatem, primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est. Nam et ipse dicitur « mensis novorum². » Quia vero in toto tempore sæculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio Domini tridua est. Primum enim tempus est ante Legem, secundum sub Lege, tertium sub gratia, ubi jam manifestatio est sacramenti prius occulti in prophetico ænigmate. Hoc ergo et in lunari numero significatur; quia enim septenarius numerus solet in Scripturis ad quamdam perfectionem mysticus apparere, tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, qui dies occurrit a quarta-decima in vicesimam-primam.

VI. Est illic et aliud sacramentum, quod si tibi obscurum fuerit, quia in talibus inquisitionibus minus eruditus es, non contristeris: nec ideo me putes meliorem, quia hæc in studiis puerilibus didici. « Qui enim gloriatur, in » eo gloriatur, inquit, scire et intelligere, quoniam ego » sum Dominus³. » Nonnulli ergo studiosi talium rerum quæsiverunt multa de numeris et motibus siderum. Et qui subtilius ista scrutati sunt, incrementa et decrementa lunaria ex conversione globi ejus conjecerunt, non quod aliquid substantiæ vel accedat ei cum augetur, vel decedat eum minuitur, quod delira imperitia Manichæi opinantes, repleti eam dixerunt, sicut repletur navis, ex fugitiva

¹ 1 Cor. v, 7. — ² Exod. xiii, 23. — ³ Jerem. ix, 24.

Dei parte, quam commixtam principibus tenebrarum et eorum sordibus inquinatam corde atque ore sacrilego et credere et loqui non dubitant. Hinc ergo impleri lunam dicunt, cum eadem pars Dei magnis laboribus ab inquinamento purgata, de toto mundo atque omnibus cloacis fugiens, redditur Deo lugenti dum redeat: repleti vero per mensem dimidium, et alio dimidio in solem refundi, velut in aliam navem. Nec tamen inter istas anathematizandas blasphemias aliquid unquam fingere potuerunt, cur vel incipiens lucere, vel desinens corniculato lumine fulgeat, aut cur a dimidio mense incipiat minui, et non ad refundendum plena perveniat.

VII. Illi autem qui hæc certis numeris indagarunt, ita ut et defectus solis et lunæ non solum cur fierent, sed etiam quando futuri essent longe ante prædicerent, et eos determinatis intervallis temporum canonica supputatione præfigerent, litterisque mandarent, quas modo qui legunt atque intelligunt, nihilominus eos prædicunt, nec aliter aut alias accidunt quam prædicant. Tales ergo (quibus non est ignoscendum, sicut sancta Scriptura dicit; quia « cum tantum valerent ut possent æstimare sæculum, » Dominum ejus, » quem supplici pietate possent, « non » facilius invenerunt¹), » ex ipsis cornibus lunæ quæ a solo aversa sunt, sive crescentis sive decrescentis, conjecerunt eam vel a sole illustrari, et quanto magis ab eo recederet, tanto magis ab ea parte quæ terris apporet, radios ejus excipere: quanto autem ad eum magis post dimidium mensem ex alio semicirculo propinquaret, tanto magis a superiori parte illustratam, ab ea parte quam terris adverteret non posse excipere radios, et propterea videri decrescere: vel si haberet suum lumen, id habere ex una parte in hemisphærio, quam partem cum recedens a sole

¹ Sap. xiii, 9.

paulatim terris ostenderet, donec totam ostenderet, quasi augmenta monstrare, dum non addatur quod deerat, sed prodatur quod inerat; ac rursus paulatim abscondere quod patebat, et ideo videri decrescere. Sed quodlibet horum sit duorum, illud certe manifestum est, et cuius adventi facile cognitum, quod luna non augeatur ad oculos nostros, nisi a sole recedendo, neque minuatur, nisi ad solem ex parte alia propinquando.

VIII. Attende nunc quod in Proverbiis legitur; « Sapiens sicut sol permanet, stultus autem sicut luna mutatur¹. » Et quis est sapiens qui permanet, nisi sol ille iustitiæ de quo dicitur: « Ortus est mihi sol iustitiæ: » et quem sibi non fuisse ortum in die novissima plangentes impii dicturi sunt; « Et iustitiæ lumen non luxit nobis, » et sol non ortus est nobis² (44). » Nam istum carnis oculis visibilem solem oriri facit super bonos et malos Deus, qui etiam pluit super justos et injustos. Ducuntur autem sæpe ex rebus visibilibus ad invisibilia congruæ similitudines. Quis est ergo ille stultus, qui tanquam luna mutatur, nisi Adam in quo omnes peccaverunt? Anima quippe humana recedens a sole iustitiæ, ab illa scilicet interna contemplatione incommutabilis veritatis, omnes vires suas in externa convertit, et eo magis magisque obscuratur in interioribus ac superioribus suis: sed cum redire coeperit ad illam incommutabilem sapientiam, quanto magis ei appropinquat affectu pietatis, tanto magis exterior homo corrumpitur, sed interior renovatur de die in diem, omnisque lux illa ingenii, quæ ad inferiora vergebat, ad superiora convertitur, et a terrenis quodam modo aufertur, ut magis magisque huic sæculo moriatur, et vita ejus abscondatur cum Christo in Deo.

IX. Mutatur ergo in deterius ad exteriora progrediens,

¹ Eccli. xxvii, 12. — ² Sap. v, 6.

et in vita sua projiciens intima sua; et hoc terræ, id est, eis qui terrena sapiunt, melius videtur, cum laudatur peccator in desideriis animæ suæ, et qui iniqua gerit, benedicitur. Mutatur autem in melius, cum intentionem suam et gloriam a terrenis, quæ in hoc sæculo apparent, paulatim avertit, et ad superiora atque interiora convertit; et hoc terræ, id est, eis, qui terrena sapiunt, deterius videtur. Unde illi impii postremo infructuosam agentes poenitentiam, etiam hoc inter multa dicturi sunt, « Ii sunt » quos aliquando habuimus in derisum et in similitudinem improperii: nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam¹. » Ac per hoc Spiritus sanctus de visibilibus ad invisibilia, et de corporalibus ad spiritualia sacramenta similitudinem ducens, transitum illum de alia vita in aliam vitam, quod Pascha nominatur, a quarta-decima luna voluit observari, ut non solum propter tempus tertium, quod supra commemoravi, quia inde incipit hebdomada tertia; sed etiam propter ipsam conversionem ab exterioribus ad interiora, de luna similitudo assumeretur: usque ad vicesimam vero et primam, propter ipsum numerum septenarium, quo universitatis significatio sæpe figuratur, qui etiam ipsi Ecclesiæ tribuitur, propter instar universitatis.

X. Ideo Joannes apostolus in Apocalypsi ad septem scribit ecclesias. Ecclesia vero adhuc in ista mortalitate carnis constituta, propter ipsam mutabilitatem, lunæ nomine in Scripturis signatur. Unde est illud; « Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscura » luna rectos corde². » Prius enim quam fiat illud, quod dicit Apostolus: « Cum Christus apparuerit vita vestra, » tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria³, » obscura videtur Ecclesia in tempore peregrinationis suæ, inter

¹ Sap. v, 3. — ² Psal. x, 3, juxta LXX. — ³ Coloss. iii, 4.

multas iniquitates gemens; et tunc sunt timendæ insidiæ fallacium seductorum, quas nomine sagittarum intelligi voluit. Unde alio loco propter nuntios fidelissimos veritatis, quos ubique parit Ecclesia, dicitur: « Luna testis » in caelo fidelis¹. » Et cum de regno Domini Psalmista cantaret; « Orietur, inquit, in diebus ejus justitia et » abundantia pacis, donec interficiatur luna²: » id est, abundantia pacis in tantum crescet, donec omnem mutabilitatem mortalitatis absumat. Tunc novissima inimica destruetur mors, et quidquid nobis resistit ex infirmitate carnis, unde nobis perfecta pax nondum est, consumetur omnino, cum corruptibile hoc induerit incorruptionem, et mortale hoc induerit immortalitatem. Unde et illius civitatis muri, quæ Jericho appellatur, quæ in hebræo eloquio luna interpretari dicitur, septimo circuitu circumacta Testamenti arca corruerunt. Quid enim nunc aliud agit annuntiatio regni cœlorum, quam circumactio arcæ significavit, nisi ut omnia munimenta mortalis vitæ, id est, omnis spes hujus sæculi, quæ resistit spei futuri sæculi, in dono septenario Spiritus sancti per liberum arbitrium destruat³? Ob hoc enim circumeunte arca, non impulsu violento illi muri ceciderunt, sed sponte. Sunt et alia testimonia Scripturarum, quæ nobis ingerunt per commemorationem lunæ Ecclesiæ significationem, quæ in ista mortalitate ab illa Jerusalem, cujus cives sancti Angeli sunt, in ærumnis et laboribus peregrinatur.

XI. Non ideo tamen putare debent stulti, qui nolunt in melius commutari, adoranda esse illa luminaria, quia ducitur ex eis aliquando similitudo ad divina mysteria figuranda: ex omni enim creatura ducitur. Nec ideo debemus in sententiam damnationis irruere, quæ ore aposto-

¹ Psal. LXXXVIII, 38. — ² Id. LXXI, 7. — ³ Josuë, VI, 15.

lico de quibusdam profertur, qui coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori, qui est benedictus in sæcula¹. Sicut enim non adoramus pecora, quamvis dictus sit Christus et agnus et vitulus²; nec feram, quia dictus est leo de tribu Juda³; nec lapidem, quia petra erat Christus; nec montem Sion, quia in ipso figuratur Ecclesia⁴: sic nec solem nec lunam, quamvis ex ea cœlesti creatura, sicut ex multis terrestribus, sacramentorum figuræ ad in formationes mysticas assumantur.

XII. Quapropter Mathematicorum deliramenta cum detestatione irridenda sunt: quibus cum objecerimus vana commenta, unde homines in errorem præcipitant, quo prius præcipitati sunt, garruli sibi videntur, cum dicunt nobis, Cur et vos ad solis et lunæ computationem Pascha celebratis? quasi nos ordines siderum, aut vicissitudines temporum a summo atque optimo Deo conditas arguamus, et non eorum perversitatem, quæ rebus sapientissime conditis ad stultissimas opiniones abutitur. Nam si Mathematicos nobis contradicturus est de sideribus et luminariis cœli ad sacramenta mystice figuranda similitudines ducere, contradicant et augures ne dicatur nobis: « Es- » tote simplices ut columbæ. » Contradicant et marsi, ne dicatur nobis; « Astuti sicut serpentes⁵. » Contradicant histriones, ne in Psalmis citharam nominemus. Aut quia ex his rebus ad mysteria verbi Dei, similitudinum signa sumuntur, dicant, si placet, vel auspicia nos captare, vel venena conficere, vel theatricas affectare luxurias, quod dementissimum est dicere.

XIII. Non igitur nos de sole et luna, annuis mens- truisve temporibus actionum nostrarum eventa conjici- mus, ne in vitæ humanæ periculosissimis tempestatibus

¹ Rom. I, 25. — ² Joan. I, 29. — ³ Ezech. XLIII, 19. — ⁴ Apoc. V, 5. — ⁵ Matth. X, 16.

tanquam in scopulos miseræ servitutis illisi, et libero arbitrio naufragemus: sed ad rem sacratè significandam similitudines aptas religiosissima devotione suscipimus, sicut de cætera creatura, de ventis, de mari, de terra, de volatilibus, de piscibus, de pecoribus, de arboribus, de hominibus, ad sermonem quidem multipliciter, ad celebrationem vero sacramentorum jam Christiana libertate parcissime; sicut de aqua, de frumento, de vino, de oleo. In servitute autem veteris populi etiam multa celebrari imperata sunt, quæ nobis tantummodo intelligenda traduntur. Non itaque dies observamus et annos et menses et tempora, ne audiamus ab Apostolo: « Timeo vos ne » forte sine causa laboraverim in vos¹. » Eos enim culpatur qui dicunt: Non proficiscar hodie, quia posterus dies est, aut quia luna sic fertur: vel, proficiscar ut prospera cedant, quia ita se habet positio siderum. Non agam hoc mense commercium, quia illa stella mihi agit mensem: vel agam, quia suscepit mensem. Non plantem hoc anno vineam, quia bissextus est. Non autem quisquam sapiens arbitretur observatores temporum reprehendendos, qui dicunt: Non proficiscar hodie, quia tempestas exorta est; aut non navigem, quia adhuc sunt hybernæ reliquiæ; aut tempus seminandi est, quia imbribus autumnalibus terra satiata est: vel si qui forte alii naturales effectus circa motum aëris et humores ad variandas temporum qualitates in siderum ordinatissima conversione notati sunt, de quibus dictum est cum conderentur? « Et sint » in signis, et temporibus, et in diebus et in annis². » Si quæ autem figuræ similitudinum non tantum de cælo et de sideribus, sed etiam de inferiori creatura ducuntur ad dispensationem sacramentorum, eloquentia quædam est doctrinæ salutaris, movendo affectui discipulorum accommo-

¹ Gal. iv, 11. — ² Gen. 1, 14.

data a visibilibus ad invisibilia, a corporalibus ad spiritalia, a temporalibus ad æterna.

XIV. Nec quisquam nostrum attendit quod eo tempore, quo Pascha celebramus, sol in ariete est, sicut illi appellant quemdam siderum locum, ubi revera mense novorum sol invenitur: sed sive illi arietem, sive aliquid aliud eandem partem cœli vocare voluerint, nos de Scripturis sanctis hoc dicimus, quod omnia sidera Deus condidit, et locis cœlestibus quibus voluit, ordinavit: quæ stellis distincta, et ordinata in quaslibet partes dividant, quibuslibet vocabulis notent ubicumque sol esset mense novorum, illic eum reperiret hæc celebratio, propter similitudinem sacramenti renovandæ vitæ, de qua satis supra disseruimus. Quod si etiam locus ille siderum aries vocari posset, propter aliquam figuræ congruentiam, neque de hujusmodi timeret sermo divinus aliquam sacramenti similitudinem ducere; sicut de aliis non solum cœlestibus, sed etiam terrestribus creaturis; sicut de Orione et Pleiadibus; sicut de monte Sina et de monte Sion; sicut de fluminibus quæ vocantur, Geon, Phison, Tigris, Euphrates: sicut de ipso toties in sanctis mysteriis nominato fluvio Jordane rerum figurate insinuandarum mysticas similitudines adduxit.

XV. Sed quantum intersit inter siderum observationes ad aërias qualitates accommodatas, sicut agricolæ vel nautæ observant; aut ad notandas partes mundi cursumque aliquo et alicunde dirigendum, quod gubernatores navium faciunt, et ii qui per solitudines arenosas in interiora Austri nulla semita certa vel recta gradiuntur; aut cum ad aliquid in doctrina utili figurate significandum, fit nonnullorum siderum aliqua commemoratio: quantum ergo intersit inter has utilitates, et vanitates hominum ob hoc observantium sidera, ut nec aëris qualitates, nec re-

gionum vias, nec solos temporum numeros, nec spiritualium similitudines, sed quasi fatalia rerum jam eventa perquirant, quis non intelligat?

XVI. Sed jam deinceps videamus cur etiam id observetur, cum Pascha celebratur, ut sabbatum occurrat: hoc enim proprium Christianæ religionis est. Nam Judæi mensem novorum tantummodo et lunam observant a quarta-decima usque ad vicesimam-primam. Sed quia illud eorum Pascha (45), quo passus est Dominus, ita occurrit, ut inter mortem ejus et resurrectionem medius esset sabbati dies, addendum patres nostri censuerunt: ut et nostra festivitas a Judæorum festivitate distingueretur; et quod non frustra factum esse credendum est ab illo, qui est ante tempora, et per quem facta sunt tempora, et qui venit in plenitudine temporum, et qui potestatem habebat ponendi animam suam et iterum recipiendi eam, et ideo non fatalem, sed opportunam sacramento, quod commendare instituerat, horam expectabat, cum diceret, « Non dum venit hora mea ¹, » in anniversaria passionis ejus celebratione a posteris servaretur.

XVII. Quod enim nunc, ut superius dixi, fide ac sperimus, atque ut ad id perveniamus dilectione satagimus, requies est quædam ab omni labore omnium molestiarum sancta atque perpetua: in eam nobis ex hac vita fit transitus, quem Dominus noster Jesus Christus sua passione præmonstrare ac consecrare dignatus est. Inest autem in illa requie non desidiosa segnitia, sed quædam ineffabilis tranquillitas actionis otiosæ. Sic enim ab hujus vitæ operibus in fine requiescitur, ut in alterius vitæ actione gaudeatur. Sed quia talis actio in Dei laude agitur, sine labore membrorum, sine angore curarum, non ad eam sic transitur per quietem, ut ipsi labor succedat, id est, non

¹ Joan. II, 4.

sic esse actio incipit, ut esse desinat quies: neque enim reditur ad labores et curas; sed permanet in actione quod ad quietem pertinet, nec in opere laborare, nec in cogitatione fluctuare. Quia ergo per requiem ad primam vitam reditur, unde anima lapsa est in peccatum, propterea sabbato requies significatur. Illa autem vita prima, quæ de peregrinatione redeuntibus, et primam stolam accipientibus redditur, per unam sabbati, quem diem Dominicum dicimus, figuratur. Quære septem dies Genesim legens, invenies septimum sine vespera, quia requiem sine fine significat. Prima ergo vita non fuit sempiterna peccanti: requies autem ultima sempiterna est, ac per hoc et octavus sempiternam beatitudinem habebit, quia requies illa, quæ sempiterna est, excipitur ab octavo, non extinguitur: neque enim esset aliter sempiterna. Ita ergo erit octavus qui primus, ut prima vita non tollatur, sed reddatur æterna.

XVIII. Sabbatum tamen commendatum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, ut figura esset sanctificationis in requie Spiritus sancti. Nusquam enim legimus in Genesi sanctificationem per omnes priores dies, sed de solo sabbato dictum est: « Et sanctificavit Deus » diem septimum ¹. » Amant enim requiem sive piæ animæ sive iniquæ; sed qua perveniant ad illud quod amant, plurimæ nesciunt: nec aliquid appetunt etiam ipsa corpora ponderibus suis, nisi quod animæ amoribus suis. Nam sicut corpus tandiu nititur pondere, sive deorsum versus, sive sursum versus, donec ad locum quo nititur veniens conquiescat; pondus quippe olei si dimittatur in aère, deorsum; si autem sub aquis, sursum nititur: sic animæ ad ea quæ amant propterea nituntur, ut perveniendo requiescant. Et multa quidem per corpus delectant, sed

¹ Gen. II, 3.

non est in eis æterna requies, nec saltem diuturna; et propterea magis sordidant animam, et aggravant potius, ut sincerum ejus pondus, quo in superna fertur, impediant. Cum ergo anima seipsa delectatur, nondum re incommutabili delectatur; et ideo adhuc superba est, quia se pro summo habet, cum superior sit Deus. Nec in tali peccato impunita relinquitur, quia « Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam ¹. » Cum autem Deo delectatur, ibi veram, certam, æternam invenit requiem, quam in aliis quærebat, nec inveniebat. Proinde admonetur in Psalmo; « Delectare in Domino, et dabit tibi petitiones cordis tui ². »

XIX. Quia ergo « charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis ³, » ideo sanctificatio in septimo die commemorata est, ubi requies commendatur. Quia vero nec bene operari possumus, nisi dono ejus adjuti, sicut dicit Apostolus: « Deus enim est qui operatur in vobis et velle et operari pro bona voluntate ⁴, » nec requiescere poterimus post omnia bona opera nostra, quæ in hac vita gerimus, nisi ejus dono ad æternitatem sanctificati atque perfecti, propterea de ipso Deo dicitur; quia « Cum fecisset omnia opera valde bona, septimo die requievit ab omnibus operibus suis, quæ fecit ⁵. » Futuram enim requiem significabat, quam post bona opera daturus erat nobis hominibus. Sicut enim cum bene operamur, ipse dicitur operari in nobis, cujus munere bene operamur: ita cum requiescimus, ipse requiescere dicitur, quo donante requiescimus.

XX. Hinc est quod etiam in tribus primis præceptis Decalogi quæ ad Deum pertinent, (cætera enim septem ad

¹ Jacob. iv, 6. — ² Psal. xxxvi, 4. — ³ Rom. v, 5. — ⁴ Philip. ii, 13. — ⁵ Gen. i, 31, et ii, 2.

proximum pertinent, id est, ad hominem, quia in duobus præceptis tota Lex pendet ¹.) tertium ibi de observatione sabbati positum est: ut in primo præcepto Patrem intelligamus, ubi prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo; non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago ejus coli debet, nisi illa quæ hoc est quod ipse; nec ipsa pro illo sed cum illo. Et quia creatura mutabilis est, ac propterea dicitur « omnis creatura vanitati » subjecta ², » quoniam natura universi etiam in parte monstratur, ne quisquam Filium Dei Verbum, per quod facta sunt, omnia putaret esse creaturam, sequitur aliud præceptum: « Non accipies in vanum nomen Domini Dei » tui ³. » Spiritus autem sanctus, in quo nobis illa requies tribuitur, quam ubique amamus, sed nisi Deum amando, non invenimus, cum charitas ejus difflunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis ⁴, quia sanctificavit Deus diem septimum in quo requievit, tertio præcepto Legis insinuatur; quod scriptum est de observatione sabbati; non ut jam in ista vita nos quiescere existimemus, sed ut omnia quæ bene operamur non habeant intentionem, nisi in futuram requiem sempiternam. Memento enim maxime, quod jam supra commemoravi, quia « spe salvi facti sumus; spes autem quæ videtur non » est spes ⁵. »

XXI. Ad ipsum autem ignem amoris nutriendum et flandum quodammodo, quo tanquam pondere sursum vel introrsum referamur ad requiem, ista omnia pertinent, quæ nobis figurate insinuantur: plus enim movent et accendunt amorem, quam si nuda sine ullis sacramentorum similitudinibus ponerentur. Cujus rei causam difficile est dicere. Sed tamen ita se habet, ut aliquid per allegori-

¹ Matth. xxii, 40. — ² Rom. viii, 20. — ³ Exod. xx, 7. Deut. v, 11. — ⁴ Rom. v, 5. — ⁵ Id. viii, 24.